
VOORWOORD

November 1942. Terwijl een groot deel van Europa kreunt onder de bezetting door nazi-Duitsland, helpt Andrée De Jongh twee geallieerde piloten te voet ontsnappen via de Pyreneeën, een ruige bergketen op de grens tussen Frankrijk en Spanje. De jonge Belgische verzetsvrouw heeft dan, op groot gevaar voor eigen leven, al meer dan twintig tochten achter de rug. Verscheurd door tegenstrijdige emoties, beleeft ze een intens gevoel van vrijheid.

Frantxia gaf Andrée altijd een cadeau mee. Karamel. Een koek. Soms een stukje chocolade dat ze via een neef op de zwarte markt op de kop had kunnen tikken. Het was niet bedoeld als brandstof voor de zware tocht die haar wachtte, meer als ritueel, een geluksbrenger voor een onderneming die meer behoefde dan geluk alleen. Ze kenden elkaar pas enkele maanden en hoewel ze vooral in stilte en in duisternis met elkaar omgingen, voelden de twee een hechte verbondenheid. Andrée hoefde geen vragen te stellen om het antwoord te weten. Waarom deed Frantxia dit? Wat had zij hierbij te winnen? Waarom verwelkomde ze hen vanochtend vroeg, na een urenlange staptocht door de ijskoude regen, met een deken en warme soep? Onder normale omstandigheden zouden ze nooit met elkaar in contact gekomen zijn, de Frans-Baskische boerin en de onderwijzersdochter uit Schaarbeek, maar de omstandigheden waren niet normaal: ze waren onvoorspelbaar en grauw. Deze keer was het een klompje suiker dat Frantxia in de zak van haar jas liet glijden. Florentino tikte drie keer kort op de deur. Het was tijd om te gaan.

Ze verlieten de boerderij in de late avond met hun schaduwen lang op het gras, in één rij en behoedzaam bewegend in de richting van de bergen. Eerst Florentino, dan Edward en Jim. Andrée sloot de rij. In de twee uur dat het duurde voor ze door het bos de voet van de eerste beklimming zouden bereiken, hield ze haar blik op de hiel van haar voorganger gericht, de gedachten strak in de pas. Ze wist welke gevaren de grillige vormen van de bomen konden verbergen en wat het met je deed als je enkel daaraan dacht. Het is gewoon een wandeling, prentte ze zichzelf in. Een wandeling bij nacht. Soms speelden ze een spelletje. Dan liepen ze het dorp van Urrugne uit, voorbij de waterput en de lange bocht naar rechts, en stonden anderen hen op te wachten in grijze uniformen met een kepie en zwarte laarzen, en deden ze alsof ze dronken in het rond schoten. Dan dienden zij weg te lopen in een willekeurige richting, zoals vorige keer, Zavodny in haar spoor, Evans dook weg achter een struik. En een kilometer verderop sloten ze weer aan bij Florentino, die verdween en verscheen als een geest, een spel dat hij meesterlijk beheerste. Nu hield ze onwillekeurig de adem in en aan de schok in de schouders van de gids te zien wist ze dat hij hetzelfde deed. Ze liepen zonder verdere afleiding verder, voorbij de bocht en in het bos, dat zich als een donkere deken over de vallei uitspreidde. Na de regenval klonken de wandelstokken en de voetstappen gedempt in de zachte modder. Ze liepen in de drassige kant van kreken om de honden

te misleiden. Na een uur groepeerden ze een ogenblik onder de kruin van een jonge steenden voor een slok water uit de kruik van Florentino. Andrée keek naar de jonge mannen, hoe ze bewogen en hoe ze naïef en hoopvol tegen de heuvel aankeken. Zonder woorden trokken ze weer verder en toen ze zo lang waren doorgegaan dat ze de beschutting van de vallei verlieten voor de kale beklimming, was de zon helemaal onder en verdwenen ze in het donker, wat hen allen goed uitkwam.

De wind blies koud vanuit de zee. Behalve Edward, die mankte, marcheerden ze allen met dezelfde, gejaagde pas over een geitenpad dat gekend was bij smokkelaars en vluchtelingen, bij rebellen, gezochten en opgejaagden die tijdens de Spaanse Burgeroorlog eerst deze richting en nu door de nazibezetting voornamelijk de andere richting uitgingen. Het land achter de bergen was op geen andere manier te bereiken. De autobaan langs de kust, langs de verduisterde Franse huizen van Saint-Jean-de-Luz, Urrugne en Hendaye, en de Spaanse in Irun, Erreterria en Intxaurreondo, werd aan beide zijden bewaakt door *Zollgrenzschutz* en *carabineros*, weinig gekend voor humor of geduld. De aanmaak van valse grenspassen en douanepapieren was niet het probleem – het netwerk van Andrée telde intussen genoeg specialisten – maar de kans op ondervraging en fouillering was te groot. De Engelstalige piloten zouden zo door de mand vallen. Spanje verklaarde zich dan wel officieel neutraal in het wereld-

wijde conflict, de arrestaties en uitleveringen door de Guardia Civil aan de nazi's deden anders vermoeden. Generaal Franco en Hitler speelden onder een hoedje, dat was genoegzaam duidelijk. De Duitse luchtmacht had de Spaanse dictator geholpen om de bloedige burgeroorlog eind jaren dertig in zijn voordeel te beslechten. Ze hadden dorpen in het Baskenland onder bommen bedolven, de ganse bevolking in Guernica van de aardbodem geveegd. De enige reden waarom Franco niet in de oorlog stapte, was de lamenteabele economische toestand van zijn land. Maar dat belette hem niet om in het geniep hand- en spandiensten voor de nazi's te verrichten. Van de elf Belgische mannen en vrouwen die Andrée bij haar allereerste transport naar Spanje bracht, wist de Guardia Civil er vijf te arresteren. Andrée vernam het nieuws pas weken later, maar ze was furieus en ontgoocheld, vooral in de nalatigheid van de Belgische diensten. Alle risico's die zij en haar kompanen hadden genomen om de ontsnapping vanuit België tot een goed einde te brengen, bleken waardeloos door de incompetentie van zij die zich in Londen in hun warme, veilige bunkers hadden verschanst. Om die eerste tocht te financieren had Andrée al haar spaargeld bijeengeschrapt, haar juwelen en al het waardevols dat ze bezat, verkocht, en had ze geleend om de treintickets, de valse papieren, de berggids en alle andere onkosten te betalen. Via haar vader had ze zelfs fondsen toegestopt gekregen van de bekende Brusselse mezzosopraan Livine Mertens,

die na haar provocerende optredens in De Koninklijke Muntshouwborg in het vizier van de Gestapo kwam en al verschillende keren was gevangengezet. Na een slopende tocht door België en Frankrijk leverde Andrée de 'pakketjes' af bij een Baskische *passeur*, die de oversteek van Zuid-Frankrijk over de Pyreneeën naar de Belgische ambassade in Bilbao voor zijn rekening nam. Maar onachtzaamheid van de Belgen liet het hele plan mislukken. Het deed Andrée pijn aan het hart om te moeten vernemen dat dappere mannen als Georges Blanckaert, Gérard Pollet en Jan Van Gyzegem, die ze eerst dagenlang in Gent op een onderduikadres bij Jean Ingels hadden verscholen, na het bereiken van de Belgische ambassade in Bilbao zomaar aan hun lot waren overgelaten. De arme mannen zagen geen andere keuze dan de duizend kilometer naar Portugal en Gibraltar per fiets verder te zetten. Weinig verwonderlijk werden ze opgepakt en in het concentratiekamp van Miranda de Ebro opgesloten. Andrée stond erop het nieuws persoonlijk mee te delen aan Arlette, de verloofde van Georges die hen had vergezeld tot in Zuid-Frankrijk, maar in het zicht van de woeste Pyreneeën had teruggekrabbeld en met Andrée terug naar België was gereisd. Ze schreef de woede in een brief aan de Belgische Staatsveiligheid in Londen van zich af. 'Als jullie de veiligheid van onze mensen in Spanje niet kunnen garanderen, dan zal ik mijn maatregelen treffen. Ik neem geen Belgen meer mee!'

Als kind al vergeleek men haar koppigheid met die

van haar vader. Ze hadden beiden een gloeiende hekel aan betutteling en controle. Natuurlijk zou ze geen enkele vluchteling weigeren op basis van nationaliteit of afkomst, maar ze vond het nodig om de veiligheidsdiensten op hun plek te zetten. Na het eerste transport begon men zich via de post in haar werk te mengen. Ze gaven haar orders, raadden haar aan om anderen het werk te laten doen en zelf zoveel mogelijk in de schaduw te blijven. Andrée was een vrouw, kon ze thuis niet beter van dienst zijn? Die ambtenaren spelden haar de les, maar slaagden er zelf niet in om hun deel van de opdracht te vervullen. Wie dacht dat ze zou inbinden kwam van een kale reis terug. Zulke tegenslagen lieten geen twijfel toe, integendeel, ze sterkten haar nog meer in haar overtuiging. Ze kon niet stoppen zolang er levens dienden gered te worden. Ze zag eigenlijk maar een oplossing: voortaan zou ze zélf de bergen oversteken en iedereen veilig en wel afzetten aan de Britse ambassade.

Het regende niet, nog niet, maar Andrée wachtte erop, terwijl de wolken voor de zwarte, sterrenloze hemel schoven. Ze keek naar de piloten die voor haar uit liepen: twee knapen in een pak van een Zuid-Franse boer en sandalen met dunne zolen. Ze waren amper vijftientig jaar, een jaar ouder dan zij was. Onder hun pet zag ze vermoeide ogen en pieken van wat een modieus kapsel moest zijn in het land waar ze vandaan kwamen en waar ze nu terug naartoe gingen. Jim was